

Wróbel. Święty Wincenty Pallotti. Apostol i Mistyk. – Poznań, 1992.-S.45; 7. Там само.- S.68; 8. Francesco Amoroso. Od nicości do pełni w bogu.- Poznań, 1991.- S.38; 9. Stowarzyszenie Apostolstwa Katilickego.- Poznań – Warszawa, 1977.- S.105; 10. Там само.- S.110; 11. Franciszek Mickiewicz. Jedno życie – to zamalo. Pallottinum, 1994.- S.53; 12 Franciszek Bogdan. Znad Tibru na podniebne szlaki. Ząbki, 2000.- S.251, 254; 13. Piotr Libiszewski. Wdrodze ze sw. Wincentym Pallotim. Apostilicum. - Ząbki, 1999.- S.123, 125; 14. Jdzcie na caly swiat. - Ząbki, 1993.- S.67

С. Е. Баженова

Ю.І. КРАШЕВСЬКИЙ ЯК ПРЕДСТАВНИК „УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ” В ПОЛЬСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ 40-60-Х РР. ХІХ СТ.

Після поразки листопадового повстання 1830 р. у Королівстві Польському романтична література переживає своєрідне роздвоєння. В еміграції вона і далі залишається високою, пророчною. На території Польщі і Правобережної України в умовах жорстокої і самодержавної цензури вона „приземлюється” і створює передумови для зародження реалізму, яскравим представником і одним з його основоположників був Юзеф Ігнацій Крашевський (1812-1887). Літературна і суспільна діяльність Крашевського стали темою досліджень багатьох дослідників як польських, так російських і українських: П.Хмельовський¹, М.Пекарський², Е.Василевський³, К.Чаховський⁴, Е. Важеніца⁵, С.Буркот⁶, Я.Кульчицька - Салоні і А.Нофер – Ладика⁷, І.Горський⁸, Д.С. Прокоф'єва⁹, Г.Вервес¹⁰, В.Данек¹¹, І.Грик¹², Є.Цибенко¹³ та інші всебічно аналізували життєвий та творчий шлях Ю.Крашевського.

Поет Едмунд Василевський, автор першої критичної статті про Ю.Крашевського, пише: „Романи Крашевського - це образ дійсного світу, копія людського життя... В них все настільки людське, настільки натуральне, таке близьке нашій землі, що не можна не визнати за їх автором першості до його попередників”¹⁴. Це було сказано в 1837 р. Е.Василевський міг судити про романи Ю.Крашевського за його першими не завжди вдалим кроками в цьому жанрі. Критик згадує побутові (чи соціально-побутові, як визначає ці романи один з дослідників творчості Крашевського Вінченці Данек¹⁵ романи „Пан Кароль”(1833) і „Чотири весілля” (1834) - твори, де письменник ще не піднявся до великих соціальних узагальнень. Ранні твори Крашевського відповідали теоретичній програмі, наміченій письменником в його перших критичних виступах. Крашевський висував у них завдання створення картин, взятих з природи, що копіюють деталі повсякденного життя. Це була відмова від сентиментально-романтичної гонитви за незвичайними героями, переживаннями і ситуаціями. В своїх творах письменник змальовує буденність повсякденного життя, звичай дрібношляхетського чи міщанського середовища. Однак, незважаючи на програмну відмову від романтизму, в деяких ранніх творах Крашевського ще дуже сильні впливи романтизму. Фантастичні оповідання „Квітка папороті”, „Покійник Гофман”, „Нас було двоє”, „Леон-Леонтина” були створені під впливом школи німецьких романтиків, особливо Е.Г.А. Гофмана¹⁶.

Наприкінці 30-х років Ю. Крашевський приїздить і понад 20 років проживає на Волині¹⁷, займаючи ряд посад. Під враженням мешкання на Волині на початку 40-х років у творчість Крашевського входить тема українського села. „Історія Савки”, включена в роман „Чарівна лампа”, дала початок цілому ряду повістей з селянського життя Волині: „Уляна” (1843), „Остап Бондарчук” (1847), „Буднік”(1848), „Ярина” (1850), „Хата за селом” (1854-1855), „Єрмола” (1857), „Історія кілочка в тині” (1860). Ці твори сформували Ю. Крашевського як українця, представника „української школи” в польській літературі.

Більшість дослідників вважає, що у 500-томній творчості Крашевського найяскравіші, особливі сторінки являють саме селянські повісті. Ці повісті польського письменника краще, ширше відомі в Росії. Творчість Крашевського знайшла схвальний відгук російських критиків як дореволюційної, так і радянської доби, які традиційно вважали, що головним об'єктом повістей Крашевського є „польская деревня”, „польский крепосной” (Цибенко Є.З.) Слів „малорос”, „малоросіянка” (тим паче „українець”,

„українка“) не вживано. І це справляє неприємне враження.

Понад 20-річне перебування на Волині, насичене творчою працею, стало для польського письменника осередком землі, жило любов'ю до людей Полісся, підтримувало бажання творити добро. І його „Вечори на Волині“ - це не просто етнографічний нарис, а прояв синівського сприймання усїєї поліської землі. В той час Крашевський пориває з традицією сентиментальної ідилії, характерної для багатьох більш ранніх творів польської літератури про селянство. В його повістях з селянського життя правдиво зображено гострі соціальні конфлікти українського села, самодурство поміщиків, безправність селянина. Серед селянських повістей Ю.Крашевського особливо виділяється своєю антикріпосницькою спрямованістю повість „Історія Савки“. У творі вимальовано образ бідного хлопа, який від народження мусить боротися за життя і право на існування. Але на прикладі життя Савки автор засвідчує, що долю людина все ж обирає сама. Ніхто не має права знущатися і принижувати особистість. Лише протест і боротьба за власні права піднімуть хлопа з колін і дозволять не жалюгідно скніти, а жити достойно.

До волинського циклу належить і повість „Хата за селом“. Написана в 1852-54 рр., вона займає у циклі важливе місце. Крім героїв-селян письменник вводить до твору представників приниженого у всі часи і в усіх спільнотах етносу - циган. У „Хаті за селом“ циганська тематика набуває романтичного звучання, навіть екзотичного, хоча не позбавлена гуманістичної ідеї – засудження забобонів щодо станової та етнічної належності.

У 1843 р. з'являється повість „Уляна“(1843), одна з найкращих цього циклу. Соціальні відносини проявляються тут в галузі емоційній, ліричній. Це повість про кохання молодого поміщика Тадеуша Мрозочинського до селянки Уляни, що закінчується трагічно. Любов до простої жінки Тадеушу швидко набридла. Він залишає її, одружившись з дівчиною свого кола, а Уляна, яка кохала глибоко і сильно, закінчує життя самогубством. Кріпосницькі стосунки в повісті Крашевського - це не просто фон, на якому розгортається трагедія Уляни. У творі вони виступають як головна причина цієї трагедії. Соціальні відносини наклали свій відбиток і на психологію героїв. Письменник змальовує їх поведінку, почуття і думки як соціально обумовлені. Тадеуш начебто щиро захопився Уляною, але постійно пам'ятає, що він поміщик, а вона його кріпачка. Саме соціальними причинами мотивує Крашевський і охолодження Тадеуша до його коханої. Неприємне враження справляють на нього її заплакані очі, натружені руки, її прості пристрасні слова¹⁸.

Тадеуш Мрозочинський - це не „чорний“ характер. Він має багато хороших людських якостей, але від цього соціальний сенс трагедії нерівності і безправ'я людини в кріпосницькому селі відчувається ще гостріше.

В часи Крашевського селяни все рішучіше виступали на боротьбу з поміщиками. Письменник, що належав у ті роки до табору ліберальної шляхти¹⁹, був далекий від того, щоб закликати селян до революції, але він реалістично показав в цій повісті їх ненависть і помсту поміщику. Чоловік Уляни, Оксен, вирішив відплатити за понівечену честь дружини, за нанесену йому кривду – підпалює поміщицький дім. Він визнає свою вину і гине в тюрмі, наклавши на себе руки.

В повісті „Уляна“ вперше в польській літературі головною героїнею стала українська кріпачка. При тому це не дівчина, а заміжня жінка, у якої були діти.

Більш складною за проблематикою була інша повість Ю.Крашевського про українське село - «Остап Бондарчук», написана в 1844-1845 р., а опублікована в 1847 р. В основі її сюжету - конфлікт, типовий для феодального суспільства того часу. Історія селянського хлопчика-сироти, який завдяки щасливому випадку отримує освіту і стає лікарем, його зіткнення зі світом аристократії складають зміст цієї повісті. Остап Бондарчук - культурна, освічена, глибоко і тонко відчуюча людина, але він - кріпак графа, який незважаючи ні на що, вважає його своєю власністю. Ця ситуація дозволяє письменнику показати всю антилюдяність феодальних стосунків. Драма Остапа ускладнюється тим, що він полюбив дочку графа Михайлину, яка відповідала йому взаємністю, але в умовах того часу вони не можуть навіть признатись один одному в своїх почуттях. Граф, представник

старої аристократії, вважає, що кріпаки для того й створені, щоб жити у злиднях і робить все, щоб принизити людську гідність Остапа. Він шаленіє, коли чує вишукану французьку мову з уст свого кріпака. Змальовуючи образ графа, Крашевський виступає проти всього табору консервативної шляхти, що фактично відстоює свої станові привілеї, проти реакційних письменників типу Жевуського і Грабовського, які захищали в своїх творах позиції дворянства.

Образу графа протиставлене молоде покоління - його племінник Альфред і дочка Михайлина. Альфред - дворянин. Він вивчав за кордоном медицину і шорну справу. Признаючи необхідність працювати, навчившись цінувати людину за її особисті якості, щиро вважає Остапа своїм другом. Михайлина, якій набридло «товариство підстрижене, - як вона каже, - під одну гребінку, холодне, схоже на вчорашню розігріту їжу»²⁰, зуміла оцінити благородство помислів людини з народу. Але і вони, ці передові люди з числа шляхти, не наважуються нічого змінити у ситуації, що склалася, скоряються законам дворянського суспільства. Продовжуючи кохати Остапа, Михайлина виходить заміж за Альфреда.

В образі Остапа Бондарчука, талановитої, інтелігентної людини, письменник показав, які можливості духовного розвитку приховуються у народі.

Ставши лікарем, Остап не забуває про односельчан, вважає їх своїми братами, намагається бути їм корисним. Він страждає від нерівноправного становища в суспільстві, але і не наважується на протест, навпаки, він зберігає до кінця вдячність своєму „добродійнику“, хоч той навіть не вважає його за людину.

Своєю повістю Ю.Крашевський ніби апелює до кращих людських почуттів шляхти, закликає її до впорядкування стосунків з селянами. При всій ідейній обмеженості повість „Остап Бондарчук“ - яскравий антикріпосницький твір.

„Остап Бондарчук“ був перекладений на російську мову. І на цей переклад відгукнувся Д.І.Пісарєв. В цій повісті російського критика привабив її демократичний зміст, „глибоке співчуття до тяжкої долі нещасних трударів“²¹.

В період реакції, що наступила після поразки революції 1848 р., демократичне спрямування творів Крашевського слабне. Це проявилось в таких повістях як „Ярина“ (1850), „Печера Лада“ (1852), „Диваки“ (1853) та ін. В „Ярині“, яка є другою частиною повісті „Остапа Бондарчука“, перемагає прагнення примирити шляхту і селянство. Остап Бондарчук не підтримує бунту селян проти управителя поміщика. Він звертається до селян з промовою, де апелює до їх християнських почуттів і обіцяє розумно вирішити суперечку між селом і економом. Герої попадають в неприродні з психологічної точки зору обставини.

Д.І.Пісарєв, високо оцінивши першу частину історії Остапа Бондарчука, де „події... прямо витікають з характеру і становища в тісному зв'язку між собою“, відзначає надуманість змісту „Ярини“. „У другій частині, - пише він, - події надумані, штучні і базуються на різних випадках, погано пов'язані між собою і не складають єдиного цілого“²².

В романі „Диваки“ (1853) письменник створює образ ідеального пана Граби, „дивака“, як його прозиває околична шляхта. Це багатий шляхтич, який живе підкреслено скромно, сам працює, веде господарство на науковій основі, турбується про своїх підлеглих. „Народ любив пана, як батька ...“²³. Справжня ідилія. Однак цей образ, який перегукується з ідеальним поміщиком-резонером паном Подстолієм в однойменному романі Ігнація Красіцького, в умовах середини ХІХ ст. виявився «надто позитивним, щоб бути правдивим»²⁴.

Граба непереконливий і тому, що він майже не бере участі в подіях, не зв'язаний з іншими героями.

Нове піднесення в творчості Крашевського припадає на кінець 50- поч. 60-х років ХІХ ст. Це період посилення селянських рухів, проведення аграрної реформи.

Крашевського було призначено членом комісії по звільненню з кріпацтва селян. В запропонованому ним проекті реформи проявилась половинчатість його соціальних поглядів: він пропонував юридичне звільнення селян, але без наділу їх землею (за користування землею вони повинні були відпрацьовувати поміщику). Але і такий проект

видавався мало не революційним місцевій консервативній шляхті. Почались нападки на Крашевського з боку реакційного табору.

В останні роки свого перебування на Волині Крашевський пише нову повість про українське село - „Єрмола” (1857). В центрі повісті моральні проблеми, але вони тісно пов'язані з соціальними умовами закріпаченого села. На фоні життя бідного села розігрується трагедія старого Єрмоли і вихованого ним підкинутого хлопця Родіонка. Маєток поміщика і село письменник описує, як два антагоністичних табори. Доброті і сердечності народу протиставлене моральне падіння власників маєтку²⁵.

В 1860 р. з'являється остання повість з селянського циклу - „Історія кілочка в тині”, де протест проти кріпацтва досягає найбільшої гостроти. На прикладі трагічної долі сільського юнака, талановитого музиканта, який гине в умовах закріпаченого села, письменник показує, як несправедливий соціальний лад калічить почуття і життя людини. В цій повісті Крашевський найбільш послідовно і безкомпромісно критикує шляхту, використовуючи при цьому іронію, сарказм.

Паралельно історії головного героя в повісті простежується доля молодого дубка, який міг стати окрасою лісу, а став лише мертвим кілочком в тині. Історія дубка ніби підкреслює трагічність долі героя.

„Історія кілочка в тині” - крок вперед у розвитку реалістичного напрямку Крашевського. Тут немає патетики і риторики, притаманних деяким минулим його творами, немає сентиментальності, все дуже просто і природно. Це - результат накопиченого письменником досвіду, його уміння реалістично узагальнювати явища життя.

Народні повісті Крашевського стали новим словом в польській літературі і визначили його як фундатора реалістичного напрямку. Вперше селяни виступають в них не тільки повноправними, але й головними героями художніх творів.

Крашевський першим створює повнокровні, живі образи представників народу, в кожному з них бачить передусім людину. Його Савка, Уляна, Остап Бондарчук, Єрмола збагатили галерею реалістичних персонажів, створених польською літературою того часу. Своїми селянськими повістями письменник довів, що прості люди можуть бути не менш цікавими героями літературних творів, ніж шляхтичі і аристократи.

Твори волинського періоду життя Ю.Крашевського, в яких об'єктивно зображувалося трагічне становище українських селян-кріпаків першої половини ХІХ ст. та свавілля їх гнобителів - польських поміщиків, з одного боку, стали виразником гострого соціоетнічного конфлікту між цими суспільними таборами в суспільстві Правобережної України, який глибоко проаналізував у своїх працях сучасний французький вчений Даніель Бовуа²⁶, а з іншого, є цінним джерелом для сучасної української історичної науки у висвітленні кризи кріпосницьких відносин та шляхів її подолання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Chmieliwski P. Józef Ignacy Kraszewski: Zarys biograficzno – literacki.- Kraków: Wyd. W. Webethner, 1888. - 53s;
2. Piekarski M. Józefa Ignacego Kraszewskiego życie i dzieła.- Lwów: Macierz Polska, 1912 r. – 226 s;
3. Wasiliewski E Zays Literatury polskiej po powstaniu styczniowym. – Warszawa., 1959;
4. czachowski K. Między romantyzmem i realizmem. Opracował Adam Czachowski, wstępem poprzedził Jarosław Maciejowski. – W., - 1967;
5. Warzenica Ewa. Publicystyka literaska młodego Kraszewskiego // Przegląd Gumanistyczny, 1959, № 6;
6. Barkot S. Powieści współczesne (1863-1887) Józefa Ignacego Kraszewskiego. – Kraków, 1967;
7. Kulczycka – Sałoni J., Nofer – Ładyka A. Literatura polska okresu realizmu i naturalizmu. – Warszawa., 1968;
8. Горский И.К. Польский исторический роман и некоторые проблемы историзма. – М., 1963;
9. Прокофьева Д.С. К вопросу о становлении реализма в польской прозе 40 – 50-х гг. ХІХ в. // Критический реализм в литературах западных и южных славян. – М., 1965;
10. Вервес Г.Д. Польська література і Україна. – К., 1985;
11. Danek W. Józef Ignacy Kraszewski: Zarys życia i twórczości // Ignacy Kraszewski. – W., 1962;
12. Грик І. Українське село в селянському циклі повістей Ю.Крашевського // Питання слов'янської філології. Вип. 1. – Львів., 1960;
13. Цыбенко Е.З. Польский социальный роман 40-70 годов ХІХ века. – М.,1971. – 357с;
14. Wasiliewski. Józef Ignacy Kraszewski. Цит. по кн.: “Polska krytyka literacka” 1800-1918. Materiały, red. J.Z.Jakubowski, t.II. – Warszawa., 1959. – S. 90;
15. Danek W. Józef Ignacy Kraszewski: Zarys życia i twórczości... –

S.48-49; 16. Warzenica E. "Powieści romantyczne" J.I. Kraszewskiego. // Z teorii i historii literatury. Prace poświęcone V Międzynarodowemu Kongresowi sławistów w Sofii – Wrocław-Warsawa-Krakow., 1963.-S. 111-112; 17. Державний архів Житомирської області. – Ф. 72 (Крашевський Ю.І.). – Оп.1. – Спр.1. – Арк.42; 18. Kudaski W. O ludowych powieściach Kraszewskiego // Powieści ludowe. – Warszawa, 1955. – S.11; 19. ДАЖО. – Ф.72. – Оп.1. – Спр. 286. – Арк. 20; 20. Крашевский Ю.И. Повесть. – М., 1954. – С. 175; 21. Писарев Д.И. Полное собрание сочинений в 6 т. – СПб., 1903. – т.1. – С. 45; 22. Там само. – С. 45; 23. Крашевский Ю.И. Чудаки. – СПб., б.р. – С. 67; 24. Gawaliwicz M. Trzecie dziesięciolecie // "Książka jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięcioletniej pracy literackiej J.I.Kwaszewskiego". – Warszawa, 1880/ - S. 47; 25. Krzyżanowski J. Jermola. – Warszawa, 1954. - S.5; 26. Бовуа Д. Шляхтич, кріпак і ревізор. Польська шляхта між царизмом та українськими масами (1831-1863). – К., 1996; Бовта Д. Битва за землю в Україні 1863-1914. Поляки в соціетнічних конфліктах. – К., 1998.

Л. М. Алексієвець

ВІДРОДЖЕННЯ ПОЛЬЩІ 1918 Р. ЯК ЗАКОНОМІРНА ПОДІЯ В ПОЛЬСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ ІСТОРІЇ

Нині чи не найбільш актуальними і складними питаннями історії залишаються проблеми національного і державного відродження, становлення і розбудови державності. У цьому зв'язку особливу увагу привертають події 1918 р., коли після Першої світової війни політична карта Європи зазнала значних змін. Поряд з іншими слов'янськими народами в цей період втрачену державність здобули поляки. Новопостала II Річ Посполита відродила і продовжила багатовікові традиції польського народу, стала одним із найважливіших кроків на шляху становлення польської національної державності.

За неповних 20 років незалежного існування у міжвоєнний період Польща досягла певних успіхів у ліквідації пережитків більш як столітнього перебування під владарюванням трьох імперій – Росії, Німеччини й Австро-Угорщини. У цьому зв'язку важко не помітити важливості проблематики для сучасної української історіографії, з огляду на те, що Україна і Польща належать до спільного регіону Європи в історичному, геополітичному, соціально-економічному, культурному та географічному планах, що обидві держави на певний час втрачали свою незалежність, будучи під пануванням, хоч і в різних масштабах, одних і тих же імперій, та визволяючись у ті ж самі роки. Окремо можна зацентувати увагу і на перетині історичних подій України і Польщі, в оцінці яких ще й досі бракує однозначності, об'єктивності, врешті й толерантності. Тому в умовах нового розвитку українсько-польських взаємин у другій половині 80-х рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст., розбудови й утвердження обидвох країн, важливим і актуальним є питання відновлення державної незалежності Польщі.

11 листопада 1918 р. є однією з найважливіших дат понад тисячолітньої історії Польщі. Відтоді постала незалежна національна держава, до якої прагнули покоління поляків і з якою вони пов'язували надії на краще життя. Відновлення Польщі завершило національно-визвольну боротьбу польського народу, що тривала понад 120 років. Польська республіка відроджувалася поряд з багатьма іншими державами регіону. Поява Польщі як суверенної країни, її устрій і кордони залежали від численних внутрішніх і зовнішніх чинників. На жаль, ще й досі відновлення та становлення II Речі Посполитої в історіографії подаються спрощено. Існуючі праці мають відбиток догматичного дотримання багатьох важливих питань польської історії повоєнних років. В радянській історіографії перебільшувалась роль жовтневих подій 1917 р. в Росії у здобутті суверенітету Польщі¹, яку, як правило, визначали як „Польську буржуазно-поміщицьку країну”, а уряди новоствореної Польщі – як „антинародні”, їх політику висвітлювали як „авантюристичну”, „реакційну”². Нині велика кількість, різноманітність, змістовність удоступненого документального матеріалу дозволяють розглядати цю проблематику дещо інакше.

У сучасній українській історіографії питанням відродження польської державності у міжвоєнний час досі не приділялася належна увага, за винятком розгляду їх в загальних працях з історії слов'ян та, зокрема, Польщі³. Щоправда, останнім часом з'являються роботи, присвячені певним аспектам історії міжвоєнної Польщі⁴. Загалом у контексті проблематики